

UVODNIK

V sodobnem, soodvisnem, globaliziranem in z informacijsko tehnologijo povezanem svetu, kjer so varnostna tveganja in izzivi ter grožnje transnacionalnega in transregionalnega značaja nekaj samoumevnega, je ustrezno spoprijemanje z njimi še posebno pomembno; ne samostojno, z vidika ene same države, temveč holistično in ob upoštevanju vsaj regionalnih interesov in implikacij. Sodelovanje v regionalnih okvirih je pomembno, še pomembnejše pa postaja medregionalno sodelovanje, katerega namen ni samo izmenjava izkušenj, mnenj in stališč, temveč tudi ali predvsem vzpostavljanje medsebojnega zaupanja med državami z različnimi zgodovinskimi izkušnjami, različnimi cilji in željami za prihodnost, pa vendar s skupnim imenovalcem, željo in potrebo po varnosti v času, ko sodobne varnostne grožnje niso več usmerjene samo proti eni državi ali voditelju, temveč proti skupnim vrednotam, svoboščinam in pravicam.

Izkušnje, tako pozitivne kot negativne iz Jugovzhodne Evrope oziroma ožje, z Zahodnega Balkana, so lahko dobra podlaga za krepitev prenosa znanja in opomnik slabih praks, ki naj se ne bi ponovile na območju črnomske regije. Devetdeseta leta prejšnjega stoletja bodo v evropskem spominu namreč ostala zapisana kot najbolj krvava leta po koncu druge svetovne vojne. Razpad nekdanje Jugoslavije je povzročil številne oborožene spopade, vojne, katerih posledice se čutijo še globoko v 21. stoletje. Zaradi tega je območje Jugovzhodne Evrope oziroma Zahodnega Balkana postalo sinonim za krvave, dolgotrajne konflikte, ki temeljijo na nacionalizmu, kjer tudi genocid ni neznanca. S širitvijo zveze Nato in Evropske unije na vzhod in jugovzhod Evrope je območje Zahodnega Balkana postalo obdano tako s članicami Evropske unije kot tudi zveze Nato. Proces članstva je vedno potekal po istem načelu »*Najprej Nato, nato EU*«, v nekaterih primerih, tudi Slovenije, pa je bilo članstvo skoraj istočasno. Iz črnomske regije sta temu načelu sledili dve državi, ki sta bili še pred dobrima dvema desetletjema članici Varšavskega pakta, Bolgarija in Romunija. Državi, ki ju niso pretresali oboroženi konflikti, spreminjanje

meja ali nastajanje novih držav znotraj njunega ozemlja, soočata pa se s številnimi drugimi izzivi. Dogajanje na svoji zahodni meji sta pozorno in z zaskrbljenostjo zanesljivo spremljali, kakor vsaj s kančkom očesa tudi dogodke v črnomoški regiji, katere del sta tudi sami.

Črnomoška regija kot specifično območje morda res nima tako dolge regionalne zgodovine kot območje Zahodnega Balkana, pa vendar je vedno v zgodovini ločevalo Evropo in Azijo ter tako predstavljalo ne samo geografski, temveč tudi geopolitični most oziroma križišče. V zadnjih dvajsetih letih je ta vloga postala bolj vidna pri transportu energetskih virov s Kaspijskega morja v Evropo. Z zgodovinskega vidika je bila ta regija vedno jabolko spora predvsem med Rusijo in Turčijo. Med obdobjem hladne vojne je Črno morje služilo kot ločnica med Natom, katerega članici na tistem območju sta bili Turčija in Grčija, in Varšavskim paktom s Sovjetsko zvezo, Bolgarijo in Romunijo. Po razpadu Sovjetske zveze je na območju Črnega morja nastalo veliko novih neodvisnih držav, ta proces pa je sprožil tudi številne vojaške konflikte in odcepitvena gibanja, znana kot »zamrznjeni konflikti«.

Oči in pozornost Zahoda v devetdesetih letih prejšnjega stoletja so bile bolj uprte v dogodke na Zahodnem Balkanu, območje Črnega morja pa je bilo z evropskega vidika nedvomno potisnjeno na politično obrobje. Po 11. septembru 2001 je regija za Združene države Amerike nenadoma postala zelo pomembna za projiciranje sil v povezavi z Irakom in Afganistanom. Evropa je Črno morje počasneje prepoznava kot regijo, vse dokler članici Nata in Evropske unije nista postali Bolgarija in Romunija. In prav ti dve državi tvorita most med Zahodnim Balkanom in črnomoško regijo, hkrati pa vsem državam z Nato in EU ambicijami služita kot primer, kako postati članici teh dveh organizacij. Pa vendar za članstvo v zvezi Nato in EU ne zadostujejo samo lastna želja, vabilo ali izpolnjevanje kriterijev, temveč tudi širše »soglasje« pomembnih regionalnih in/ali globalnih akterjev.

Na eni strani smo torej lahko priča želji posamezne države v smeri evroatlanskih integracij, na drugi strani pa je prisoten strah pomembnih sil po izgubljanju vpliva v njihovi soseščini. Želja Gruzije ali Ukrajine, četudi bi doma uživala soglasje, ni nujno uresničljiva, ne zaradi (ne)izpolnjevanja kriterijev, temveč zaradi širše geopolitične konstelacije sil in trenj na mejah geopolitičnih sfer. Izgubljena vojna z Rusijo leta 2008 Gruzije zanesljivo ni približala k članstvu v Natu, prav tako smo videli, kako je Rusija leta 2010 z novim dogovorom o črnomoški floti in podpisom vrste sporazumov o povezovanju najpomembnejše ukrajinske in ruske industrije nekdanj pro-Zahodno Ukrajino pahnila (nazaj) v rusko orbito.

Poleg nastanka novih držav po razpadu Jugoslavije in Sovjetske zveze regiji Zahodnega Balkana in Črnega morja povezuje veliko število drugih dejavnikov in podobnosti. Države iz obeh regij so sestavni del jugovzhodnega vojskovališča, predstavljajo most in vrata med Zahodom in Vzhodom, tesno so (bodo) povezane z energetskimi projekti, v njih pa se vsakodnevno postavljajo vprašanja kakovosti

institucij, dobrega vladanja ter neenakomernega gospodarskega in političnega razvoja. Poleg nastanka novih držav, ki so širše mednarodno priznane, se postavlja vprašanje legalnosti in legitimnosti nastanka novih držav iz sedanjih, kot kažejo primeri Kosova, Južne Osetije in Abhazije. V obeh regijah so države, ki nameravajo postati članice Nata in Evropske unije ter pri tem upoštevati tako mnenje Rusije kot ZDA. Razumljivo je, da so balkanske države bolj napredovale v smislu regionalnega sodelovanja – nekatere izmed pobud so podrobneje predstavljene v nadaljevanju, medtem ko v primeru črnomske regije – kljub obstoju številnih regijskih organizacij, kot so Organizacija črnomskega gospodarskega sodelovanja (BSEC), Delovna skupina za črnomoško pomorsko sodelovanje (BLACKSEAFOR) in Črnomorski forum, ni nobenega znaka o trdnejši integraciji. V tem kontekstu bodo/so izkušnje z Zahodnega Balkana zelo dobrodošle. In predvsem temu je namenjena ta številka, ki proučuje varnost in regionalno sodelovanje – od Zahodnega Balkana do črnomske regije, tako skozi slovensko perspektivo, to je skozi perspektivo države, ki zase pravi, da je srednjeevropska, južnoevropska in jadransko-sredozemska ter je bila več kot osem desetletij članica nekdanje Jugoslavije, kakor tudi skozi perspektivo posameznikov iz različnih držav črnomske regije, nekdanjih članic Sovjetske zveze ali Varšavskega pakta.

Lada L. Roslycky v svojem prispevku analizira odnos med geopolitiko, suverenostjo in samoopredelitvijo. S tem, ko samoopredelitev predstavi kot instrument ekspanzionistične zunanje politike, pozornost namenja vlogi, ki jo organiziran kriminal igra pri spodbujanju separatizma, predvsem v državah nekdanje Sovjetske zveze v črnomorski regiji. Poudarja, da mora mednarodna skupnost obravnavati in kaznovati uporabo organiziranega kriminala držav, ki v pehanju po geopolitični moči spodbujajo separatizem na tujem.

Damir Črnčec skozi položaj Slovenije v geopolitičnem in geostrateškem okolju 21. stoletja poleg slovenskih analizira tudi širše geopolitične spremembe po koncu hladne vojne in po terorističnih napadih 11. septembra 2001. Posebno pozornost namenja tudi geoekonomiki kot posebni in vedno bolj pomembni veji geopolitike. Rdeča nit, ki narekuje ravnanje Slovenije po osamosvojitvi leta 1991, je zavezanost evroatlantskim integracijam ter skrb za varnost in mir na območju Jugovzhodne Evrope in Zahodnega Balkana. Slovenija je postala država s sodobnimi izzivi in dilemami, ki je tudi s predsedovanjem Svetu Evropske unije v prvi polovici leta 2008 dokazala, da so se manjše države sposobne uspešno udeleževati na globalni ravni. Izkušnje, ki si jih je Slovenija pridobila v zelo kratkem času dveh desetletij, so tisto, kar lahko enakopravno in od *spodaj gor* ponudi državam tako Zahodnega Balkana kot tudi črnomske regije.

Ugotovitve, ki jih v članku predstavlja avtor Hrigoriy Perepelitsya, vodijo do sklepa, da se je v zadnjih dvajsetih letih namesto Velike Evrope na evropskih tleh začel oblikovati bipolarni varnostni sistem na regionalni ravni. Ta sistem predstavljajo Nato in Evropska unija na eni strani ter Organizacija sporazuma kolektivne varnosti (CSTO) in Skupnost neodvisnih držav (CIS) pod vodstvom Rusije na drugi strani.

Nestabilnost in kratkoročna narava tega sistema bosta pogojeni z dinamiko razvoja ključnih sestavnih elementov, privedli pa bosta do spremembe v ravnovesju moči. Regionalni bipolarni sistem moramo torej obravnavati kot prehodni sistem, ki vodi do homogenega ali heterogenega sistema.

Milan Jazbec v svojem prispevku izpostavlja pomembnost izjemnih večstranskih izkušenj Slovenije, še posebej v okviru njenih odnosov z Zahodnim Balkanom, črnomorsko regijo in obravnavanimi državami. Pri tem se osredotoči na multilateralne dejavnosti, ki jih spremljajo komentarji o bilateralnih dejavnostih, obravnava pa tudi že pridobljene izkušnje in prihodnje izzive slovenske zunanje politike. Posebej je treba izpostaviti, da avtor zagovarja in dokazuje tezo, da multilateralizem deluje kot naravni zaveznik majhnih držav. Ustrezna kombinacija bilateralnih in multilateralnih pristopov ter načinov izvajanja zunanje politike in diplomacije je zanesljivo recept, po katerem v primeru majhnih držav uspeh ne more izostati.

Kot pravi Alojz Šteiner, je preoblikovanje slovenske vojaške organiziranosti potekalo vzporedno s procesom osamosvojitve ter vojaškimi aktivnostmi za zavarovanje demokratične in samostojne države. Slovenska vojska je prehodila dolgo pot od tranzicije do transformacije. Transformacija je izziv, ki prinaša velika pričakovanja, pa tudi dileme, ne le v zavezništvu, tudi v nacionalnih okoljih. Tranzicijske spremembe so težile k prilagajanju, ne pa k radikalnemu spreminjanju obrambno-vojaških struktur. Hkrati je potekal tudi kompleksen proces integracije v zavezništvo, z vrsto postopkov in aktivnosti, ki omogočajo, da se nova članica lahko uspešno vklopi in sodeluje v zavezniških mehanizmih soodločanja in izpolnjevanja svojih obveznosti ter je deležna prednosti. Slovenija je v zvezi Nato primer članice, ki je uspešno opravila s preizkušnjami in izzivi tranzicijskega obdobja. Kot taka je lahko dober primer za vključitev malih držav in kandidat, zlasti v njeni neposredni sosesčini.

Radu Dudau obravnava zapleteno naravo energetskih varnostnih politik, ki Rusijo povezujejo z Evropsko unijo. V zadnjih 15 letih je zaradi rezerv ogljikovega vodika v Kaspijski kotlini prišlo do tekmovanja glede pridobivanja in transporta te surovine na evropske trge. Avtor raziskuje gospodarska in politična tveganja pri glavnih plinovodnih projektih, ki naj bi Evropo povezali s kaspijsko regijo (*Nabucco in Južni tok*) in severozahodno Rusijo (*Severni tok*). Pravi, da: (1) naj bi bil plinovod Severni tok, ki so ga začeli graditi spomladi 2010, pravočasno dokončan, čeprav projekt še ni popolnoma pripravljen za izvedbo druge faze; (2) so kaspijski obeti glede plinovoda Nabucco še vedno nejasni zaradi politične in finančne negotovosti; (3) je plinovod Južni tok le »papirnati tiger«, zasnovan, da bi spodkopal Nabucco; (4) nedavno začeti projekti glede utekočinjenega zemeljskega plina poleg obetajočih rezultatov razvoja »nekonvencionalnega zemeljskega plina« kažejo, da evropska varnost dobave še ni izčrpana zaradi plinovodnih igric.

Andrej Rahten v svojem prispevku predstavi kritičen pogled na pomen vloge Slovenije na Zahodnem Balkanu. Meni namreč, da zgodovinske izkušnje in jezikovna bližina niso zadostna podlaga, da se v okviru EU Slovenija razvije v enega najpomembnejših

igralcev na Zahodnem Balkanu. Dejstvo je, da je uresničitev takšnih ambicij odvisna od več akterjev. Uspešen razvoj Zahodnega Balkana ni le odgovornost ene ali dveh držav v regiji oziroma ene ali dveh držav EU. Samo skupno delovanje bo koristilo regiji (npr. »proces Brdo«), izboljšalo pogoje za nadaljevanje širitvenega procesa in okrepiło globalno vlogo EU.

Azer Khudiyev se osredotoča na varnostno regijo Črnega morja in varnostno vizijo Azerbajdžana v okviru Evropske unije. Poudarja, da bi Azerbajdžan lahko kakovostno sodeloval pri oblikovanju evropskega varnostnega sistema. Slovenija in Azerbajdžan si prizadevata za krepitev dobrih medsosedskih odnosov, varnosti, sodelovanja in medsebojnega spoštovanja med državami črnomske regije in kaspijske kotline ter balkanskimi državami. Avtor izpostavlja potrebo po dialogu, še posebno med Natom in Organizacijo sporazuma kolektivne varnosti (CSTO), saj diplomacija na podlagi dialoga v tem procesu pomeni civiliziran in demokratičen način komunikacije. To vprašanje je zelo zapleteno, zato bi morale vse vpletene strani za njegovo rešitev pokazati visoko raven odgovornosti, medsebojnega spoštovanja, pravičnosti in profesionalnosti.

V študiji primera pobude Clearinghouse za Jugovzhodno Evropo (SEEC) Aljoša Selan predstavlja regionalno pobudo, ki so jo podale ZDA in Slovenija (kot sopobudnici in stalni sopredsedujoči) ter države regije Zahodnega Balkana. Namen pobude je zagotovitev dodane vrednosti na področju sodelovanja pri obrambnih reformah. Pobuda SEEC je postavila platformo in orodja, ki pomenijo veliko priložnost za uveljavitev sprememb konceptov regionalnega sodelovanja pri obrambnih reformah na Zahodnem Balkanu. To je torej povsem novo poglavje regionalnega sodelovanja z vidika regije, dobre izkušnje pa je mogoče uporabiti tudi v drugih regionalnih okvirih, kot je npr. črnomska regija.

Simon Saradzhyan analizira grožnjo pomorskega terorizma za Rusijo. Določi akterje, ki bi bili zmožni in motivirani napasti pomorske tarče v Rusiji in prouči morebitne pomanjkljivosti v sistemu države. Storilci terorističnih dejanj katastrofalnih razsežnosti bi se lahko začeli bolj zanimati za pomorske tarče, saj se varnost izboljšuje na kopenskih objektih, pravi Saradzhyan, ki grožnjo konvencionalnega in jedrskega terorizma raziskuje že več let. Poleg tega razvoj medijskih tehnologij pomeni, da pomorske tarče niso več nedostopne splošni javnosti, ki jo teroristi skušajo ustrašovati. Avtor zaključí, da se grožnja pomorskega terorizma v Rusiji ne bo zmanjšala in predlaga več načinov, kako jo močno omiliti.

Vsebine in prispevki iz te posebne tematske številke so rezultat sodelovanja Ministrstva za obrambo Republike Slovenije v Harvardskem programu črnomske varnosti. Prav prek sodelovanja v tem programu se je tudi razvila zamisel o izvedbi tega programa v Sloveniji leta 2010, kakor tudi o njegovi nadgradnji skozi to posebno obliko. In še ob rob dilemi, ki se nam je porajala, zakaj konferenca o črnomorski varnosti sploh v Sloveniji? Dejstvo je, da Slovenija s svojim geopolitičnim in geostrateškim položajem predstavlja naraven most med državami članicami Nata

in EU, ki ležijo bodisi ob Jadranskem bodisi ob Črnem morju. To vodilo sva zasledovala v sourednikovanju¹ in z razumevanjem, kako pomembno je biti kamenček v mozaiku (med)regionalnega sodelovanja in skupnega spoprijemanja z varnostnimi tveganji, grožnjami in izzivi.

¹ *Kot domači gostujoči sourednik bi želel izraziti svoje zadovoljstvo in tudi zahvalo za trud, predanost ter sodelovanje tujemu gostujočemu souredniku dr. Sergeiju Konoplyovu, direktorju Programa ZDA - Ruske varnosti in Programa črnomske varnosti ter generalu Tadu Oelstromu, direktorju Programa nacionalne varnosti na Fakulteti Johna F. Kennedyja harvardske univerze.*